

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.31>
УДК 347.23

ПРАВО ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Хребтова А.А.,

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського,
Україна, м. Кременчук
orcid.org/0000-0002-4322-2354*

Таран І. О.,

*студентка Кременчуцького національного університету імені Михайла
Остроградського,
Україна, м. Кременчук
taranira25@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9705-3840*

Хребтова А. А., Таран І. О. Право власності в умовах воєнного стану.

Статтю присвячено дослідженню права власності в умовах воєнного стану, визначенню понять «примусового відчуження майна» та «вилучення майна», розкрито їх характеристику.

Проведено аналіз сутності права власності в умовах воєнного стану, визначено як відбувається примусове відчуження та вилучення майна.

Встановлено, що під час дії воєнного стану передбачена можливість:

- примусового відчуження майна, тобто позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості;
- вилучення майна, тобто позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

Важливим є те, що про примусове відчуження або вилучення майна складається акт.

Визначено, що у сучасній юридичній літературі немає чіткого наукового дослідження, яке б стосувалося проблематики права власності в умовах воєнного стану. Тому, потрібно більш чітко проаналізувати положення законодавства України про відносини власності, які існують в умовах воєнного стану.

За результатами дослідження зроблено висновок, що в умовах воєнного стану може бути застосована виключно процедура примусового відчуження приватної власності та комунального майна з подальшою компенсацією вартості, а вилучення відбувається виключно за рахунок державного майна та без відшкодування вартості такого майна.

Рішення про примусове відчуження майна може прийняти виключно військове командування з погодженням з органом місцевого самоврядування в залежності від проведення бойових дій на цій території.

Варто сказати про те, що поліція, сили Територіальної Оборони, окремі військові не можуть примусово, без відповідного рішення Військового командування, без належного документарного оформлення вилучити приватне майно громадян.

Ключові слова: цивільне право, воєнний стан, право власності, примусове відчуження, вилучення майна.

Khrebtova A., Taran I. Property rights in martial law.

The article is devoted to the study of property rights in martial law, the definition of «forced alienation of property» and «seizure of property», reveals their characteristics.

The analysis of the essence of the property right in the conditions of martial law is carried out, it is defined as there is a compulsory alienation and confiscation of property.

It is established that during martial law there is a possibility:

- forcible alienation of property, ie deprivation of the owner of the right to ownership of individually identified property in private or communal ownership and which becomes the property of the state for use under martial law or state of emergency subject to prior or subsequent full reimbursement;
- confiscation of property, ie deprivation of state-owned enterprises, state economic associations of the right of economic management or operational management of individually determined state property for the purpose of its transfer for the needs of the state under martial law or state of emergency.

It is important that an act is drawn up on the forced alienation or confiscation of property.

It is determined that in the modern legal literature there is no clear scientific study that would address the issue of property rights in martial law. Therefore, it is necessary to more clearly analyze the provisions of the legislation of Ukraine on property relations that exist under martial law.

According to the results of the study, it was concluded that in martial law only the procedure of forced alienation of private property and communal property with subsequent compensation of value can be applied, and seizure occurs exclusively at the expense of state property and without reimbursement of such property.

The decision to forcibly expropriate property may be taken only by the military command in agreement with the local self-government body, depending on the conduct of hostilities in the territory.

It should be noted that the police, the Territorial Defense Forces, and individual servicemen cannot forcibly confiscate the private property of citizens without a proper decision of the Military Command and without proper documentation.

Key words: civil law, martial law, property rights, forcible alienation, confiscation of property.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день проблематика питання права власності в умовах воєнного стану є визначальною та досить актуальною.

Зважаючи на спеціальний режим, що встановлюється на території нашої держави, важливим є визначення механізму передачі, примусового відчуження або вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану.

Стан опрацювання. Питання відносин власності, зокрема в умовах воєнного стану, розглядали такі вчені, як О. В. Дзера, Я. М. Шевченко, М. І. Брагінський, І. І. Каракаш, О. С. Харченко та інші.

Але все ж таки, варто звернути увагу на те, що науковці вивчали питання відносин власності в умовах воєнного стану фрагментарно. Тому актуальним є питання щодо більш чіткого аналізу положень законодавства України про відносини власності, які існують в умовах воєнного стану.

Метою статті є аналіз права власності в умовах воєнного стану, визначення понять «примусового відчуження майна» та «вилучення майна», розкриття їх характеристики.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Статтею 41 Конституції України визначено, що «ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану» [2].

Під час дії воєнного стану передбачена можливість:

- примусового відчуження майна з попереднім повним відшкодуванням його вартості або з наступним повним відшкодуванням його вартості;
- вилучення майна без відшкодування вартості такого майна.

Також, варто зауважити, що порядок примусового відчуження та вилучення майна в умовах військового стану регулюється:

- Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05. 2012 р. №4765-VI, який визначає механізм передачі, примусового відчуження або вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.
- Порядком розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 р. № 998, який визначає механізм прийняття, розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

При цьому, варто відрізнити поняття відчуження та вилучення майна.

Відповідно до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»:

- примусове відчуження майна - позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості;
- вилучення майна - позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [3].

Таким чином, примусове відчуження майна може відбуватися за рахунок приватного та комунального майна з подальшою компенсацією його вартості, а вилучення відбувається виключно за рахунок державного майна та без відшкодування вартості такого майна.

Також, варто відмітити, що примусове відчуження або вилучення майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану здійснюється за рішенням військового командування, погодженим відповідно з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради.

Важливим є те, що про примусове відчуження або вилучення майна складається акт. Бланк акта про примусове відчуження або вилучення майна виготовляється за єдиним зразком, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

У разі відсутності особи, у якій відчужується або вилучається майно, або її законного представника під час складання акта про примусове відчуження або вилучення майна такий акт складається без її участі.

В акті має бути зазначено:

- назва військового командування та органу, що погодив рішення про примусове відчуження або вилучення майна, або військового командування чи органу, що прийняв таке рішення;
- відомості про власника (власників) майна;
- відомості про документ, що встановлює право власності на майно (у разі наявності);
- опис майна, достатній для його ідентифікації. Для нерухомого майна - відомості про місцезнаходження (адреса), для рухомого майна (наземні, водні та повітряні транспортні засоби) - відомості про реєстраційний номер транспортного засобу, марку, модель, номер шасі, рік випуску та інші реєстраційні дані;
- сума виплачених коштів (у разі попереднього повного відшкодування вартості майна) [3].

Компенсація за примусово відчужене майно в умовах правового режиму воєнного стану здійснюється:

- військовим командуванням чи органом, що прийняв рішення про таке відчуження, за рахунок коштів державного бюджету до підписання акта попереднім повним відшкодуванням його вартості;

–протягом п'яти наступних бюджетних періодів, правового режиму надзвичайного стану - протягом одного наступного бюджетного періоду після скасування правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за рахунок коштів державного бюджету з наступним повним відшкодуванням його вартості.

Ч. 2 ст. 353 Цивільного кодексу України встановлює, що в умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості, а у разі повернення майна особі у неї поновлюється право власності на це майно, одночасно вона зобов'язується повернути грошову суму або річ, яка була нею одержана у зв'язку з реквізицією, з вирахуванням розумної плати за використання цього майна [4].

Висновки. Отже, підбиваючи підсумок цьому дослідженню, можна сказати, що на час дії воєнного стану допускається обмеження прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, в тому числі шляхом примусового відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану, а також шляхом вилучення.

І тут головним критерієм розмежування понять «вилучення» і «відчуження» є платність/безоплатність, адже вилучення відбувається на безоплатній основі, в той час як відчуження є платним. В умовах воєнного стану може бути застосована виключно процедура примусового відчуження приватної власності та комунального майна з подальшою компенсацією вартості, а вилучення відбувається виключно за рахунок державного майна та без відшкодування вартості такого майна.

А тому, важливим є те, що рішення про примусове відчуження майна може прийняти виключно військове командування з погодженням з органом місцевого самоврядування в залежності від проведення бойових дій на цій території.

Але, ця дія потребує документального оформлення, а саме:

- складання Акту про примусове відчуження або вилучення майна;
- проведення відповідної оцінки, згідно з вимогами діючого законодавства.

Отже, можна говорити про те, що поліція, сили Територіальної Оборони, окремі військові не можуть примусово, без відповідного рішення Військового командування, без належного документарного оформлення вилучити приватне майно громадян.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12. 05. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
2. Конституція України від 28. 06. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05. 2012 р. №4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17>.
4. Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.